

(/)

🏠 (/) > Diverse (<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/diverse-84>)

> Bøger (<http://www.historie-online.dk/boger>)

> Anmeldelser (<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5>) > Den røde underverden

← **Forrige artikel** (<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/diverse-84/tyskland-erindringer-om-en-nation>)

Den røde underverden

Kategori: Anmeldelser

Visninger: 2421

Del artikel: **f** (<https://www.facebook.com/sharer/sharer.php?u=http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/diverse-84/den-roede-underverden>) **t**

(<https://twitter.com/home?status=>. Aktiviteten kan ses på [http://www.historie-](http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/diverse-84/den-roede-underverden)

[online.dk/boger/anmeldelser-5-5/diverse-84/den-roede-underverden](http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/diverse-84/den-roede-underverden)) **in**

(<http://www.linkedin.com/shareArticle?mini=true&url=http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/diverse-84/den-roede-underverden&title=>)

Morten Møller, Niels Erik Rosenfeldt, Jesper Jørgensen

Den røde underverden. Hemmelig kommunistisk virksomhed i Skandinavien mellem to verdenskrige

Gyldendal, 2019. 414 sider, 299,95 kr.

Af Henrik Gjøde Nielsen, direktør, forskningschef,
Kystmuseet

Det lyder som indledningen til en engelsk spionfilm: På en særlig fabrik lidt uden for Moskva konstrueres en kuffert med et skjult, ekstra rum mellem indsats og bund, der åbnes ved hjælp af en særligt konstrueret mekanisme. Det hemmelig rum skal rumme et indhold, som ikke må komme til fjendtlige grænsekontrollørers eller politibetjentes kendskab. Kufferten er et redskab for en politisk bevægelse, hvis ambitiøse målsætning er en fuldstændig forandring af styreform, magtforhold og samfundsorganisering i hele verden, intet mindre. Den færdige kuffert transporteres til en bygning i det centrale Moskva, og i det hemmelige rum placeres falske pas, dokumenter i kodesprog og udenlandsk valuta. Kufferten overleveres til en sikkerhedsgodkendt person, som pakker personlige ejendele i kufferten, og går til en af de store banegårde i byen. Den illegale kurer, og kufferten, har påbegyndt sin rejse. Kurere udskiftes, kufferten følges: Fra Moskva til Leningrad, og derpå Helsingfors. Færge til Stockholm, tog til Oslo, skib til København, udskiftning af dokumenter i Nyhavn, videre med skib til New York, mere udskiftning af indhold, tog til San Francisco, skib til Shanghai, skib til Vladivostok, videre med den transsibiriske jernbane, og 9.288 km efter at have forladt fabrikken triller kufferten med tog ind i Moskva (s. 15-21). Som nævnt: Det lyder som indledningen til en engelsk spionfilm, og det vedgås da også, umiddelbart efter rejsebeskrivelsen, at der er tale om en rekonstruktion i forhold til, at kufferten har tilbagelagt præcis denne rute, men også af det kan sandsynliggøres, at samtlige ruter på kuffertens fiktive jordomrejse er blevet anvendt af medarbejdere i Kominterns undergrundsbevægelse. Så er vi i gang.

Forfatterne bag *Den røde underverden*, Morten Møller, Niels Erik Rosenfeldt og Jesper Jørgensen, har alle solid forskningserfaring og tilsvarende cv'er på området; dvs. den (sovjet)kommunistiske bevægelses historie. I denne bog fokuseres på den vigtige rolle, som Skandinavien spillede for den kommunistiske undergrundsaktivitet mellem 1. og 2. verdenskrig, hvor magthaverne i Moskva med legale og illegale metoder internationalt søgte at dirigere og finansiere den kamp, der skulle udbrede den russiske revolution til en verdensrevolution. Det gjorde man ved hjælp af en underverden af tilhængere, der med alle midler var parat til at forsvare Sovjetunionen og kæmpe for verdensrevolutionen.

Både den historiske virkelighed og bogens indhold lever op til den effektfulde åbning, med den specialkonstruerede kufferts konstruerede verdensrejse. Der blev ikke lagt fingre imellem. Målet helligede midlet, og inden læseren får moralske kvababelser i den anledning, skal man have i erindring, at kommunisterne i mellemkrigstiden ikke var alene, hverken på den verdenspolitiske arena, eller alene om at anvende metoderne. Samtidig kan man passende have dagens nyheder i erindring; både de nyheder, der bliver serveret, og de, der ikke bliver det.

Den røde underverden er både én stor og kolossalt mange hele og halve historier, der væver sig ud og ind af hinanden, nogle gange sammenhængende, nogle gange ikke, og det kan som læser være vanskeligt at holde den røde tråd, for nu at bruge et begreb opfundet af den britiske fjendes flåde, og det har sine gode grunde: Nogle gange er den der nemlig ikke, andre gange bliver den kappet over, for så, måske, siden at blive splejset sammen igen. Det er én stor fortælling om kodet radiotrafik, om overførsler mellem mange lande af hemmelige og ligeledes også ofte kodede dokumenter, og om eksorbitante pengebeløb, overført fra Moskva til kampen for kommunismen i og kampen mod de kapitalistiske lande. Selvom læseren måske har svært ved at følge den røde tråd, er det ikke ensbetydende med, at forfatterne har det. Møller, Rosenfeldt og Jørgensen har styr på historierne og på kilderne, også selvom de villigt vedgår, at det er vanskeligt at skrive en bog om en politisk bevægelse,

som investerede mange ressourcer i ikke at gøre opmærksom på sig selv, i den glimrende oversigt over kildesituationen, herunder fortsat hemmeligholdt materiale i russiske og danske arkiver (s. 367-370), som anføres før oversigten over kilder og litteratur (s. 371-389).

Sammenhængen søges sikret med en række nedslag i underverdenen (s. 27-29), som angiver konklusionerne på en række af de forløb, der følges og blotlægges i bogen. Fortælleteknisk er der således tale om en koncentreret af den indledende kuffertrejse, som på det overordnede niveau virker, men man skal altså holde tungen lige i munden. Den løbende kontekstualisering er lydfri. Man er aldrig i tvivl om hverken den interne sovjetrussiske udvikling, herunder Stalins udrensninger der lynhurtigt kunne konvertere en helt til forbryder, eller den internationale uden- og sikkerhedspolitiske udvikling, og disse udviklingers betydning og konsekvenser for det illegale kommunistiske arbejde, hvilket er noget af en kraftpræstation, også formidlingsmæssigt. Her kommer forfatternes forskningserfaring til fuld udfoldelse, men hele tiden med fokus på denne eller hin historie, linje, person, aktion osv. Mange bestræbelser og aktiviteter løber ud i sandet og bliver til ingenting, hvilket vel er et grundvilkår i politisk arbejde, legalt som illegalt, men der er også forhold og historier, som lyser op og koncentrerer bestræbelserne, og som viser hvordan en tråd eller et forløb tilsyneladende afsluttes, for så igen nogle år senere at dukke op til overfladen.

Det gælder f.eks. det koldblodige mord i et kolonihavehus på Amager den 24. februar 1936, hvor en estisk kommunist, Johannes Eltermann, som nu pludseligt angiveligt har forrådt den kommunistiske sammensværgelse og er blevet hemmelig agent for det stærkt antikommunistiske estiske politi, bliver myrdet af tre landsmænd. Eltermann bliver bedøvet med æter, og derefter kvalt med en snor. Liget bliver gravet ned under et udhus på grunden, men da Kominterns ledelse i Moskva ikke er helt tryk ved, at Eltermanns lig ligger skjult i en dansk kolonihave, gives der ordre til at skaffe liget af vejen. Liget bliver gravet op af gerningsmændene, og opløst i kaustisk soda. De tilbageværende knoglestykker bliver pakket i to kufferter og smidt i en sjællandsk sø, Store Hulsø. Der ved blev det, ind til tyskerne godt fem år senere rykkede ind i Estland og fik fat i en af gerningsmændene, Karl Sära; tyskerne indledte som bekendt en klapjagt på alle kommunister i de besatte dele af Europa. Under tortur fik Gestapo klarhed over sagen, og sendte Sära videre til Danmark, hvor så dansk politi tog fat på opklaringen. For tyskerne havde affæren propagandamæssig værdi. Sära, der for en stund fik lidt mere af livet i Danmark ved at tilstå i Tyskland, blev sendt tilbage til Tyskland, hvor han sandsynligvis blev henrettet, mens en anden gerningsmand, Johannes Meerits, i 1952 i Sovjetunionen blev dødsdømt for i Sverige i 1930'erne at have fungeret som agent for det svenske og det finske sikkerhedspoliti (s. 209-115).

Sagen fra kolonihavehuset på Amager drejer sig jo om udenlandske kommunister, der begik forbrydelser på dansk grund. Men den danske, kommunistiske undergrundsbevægelse trådte også i karakter, om end ikke altid med lige stort held.

Skønt den hemmelige virksomhed var udbredt i Danmark, ikke mindst i København (s. 140-141), så kunne man også være for ivrig i tjenesten. I foråret 1938 frygtede man i kommunistiske kredse, at to af den spanske regering bestilte nybyggede trawlere, som lå i havnen i Frederikshavn, ville falde i hænderne på de nationalistiske oprørere, som i armeret udgave kunne anvende trawlerne som krigsskibe; det var set før. Den danske, kommunistiske sabotagegruppe satte en aktion i gang, fik skaffet dynamit fra det kommunistiske netværk i Sverige, fra de "dynamitansvarlige," og sprængte huller i stævnen på de to skibe. Man havde i den grad brudt reglerne ved at anvende lokale kommunister, folkene bag attentatet kunne ikke holde mund, og hurtigt blev affæren optrevet. Danmarks Kommunistiske Parti og formand Aksel Larsen reagerede med vrede og panik, idet attentatet i Frederikshavn blev anset som et potentielt ødelæggende anslag mod partiets mere moderate folkefrontspolitik og bestræbelse på at profilere sig som et dansk, demokratisk parti, og på højrefløjten førte aktionen til skærpede krav om forbud mod DKP. Som det anføres i bogen: Det legale og det illegale arbejde i den kommunistiske bevægelse stødte brutalt sammen oven på attentatet i Frederikshavn, og under efterfølgende drøftelser i Moskva fik Aksel Larsen tilsyneladende besked om at blande sig uden om de illegale grenes aktiviteter. Fra sovjetisk side spillede både det legale og det illegale partiarbejde fortsat hver sin vigtige rolle i den stadigt mere tilspidsede politiske kamp. De frederikshavnske gerningsmænd fik fængselsstraffe på op til tre år, og fra politiets side førte affæren til et tættere, internationalt samarbejde, bl.a. med tysk politi og Gestapo (s. 325-330). Det havde jo næppe været hensigten med den kommunistiske sabotageaktivitet.

Kontekstualiseringen føres til ende i bogens Epilog: Verdenskrigen og de videre perspektiver (s. 347-361). Her lægges hovedvægten ikke, som i bogen som helhed, på de individuelle aktører, men "mere på de rammebetingelser, der danner basis for aktørernes samlede virke" (s. 347). Og det er jo da også her, det nødvendige gearskifte sætter ind i forhold til bogens tema, med den tysk-sovjetiske ikkeangrebspagt og krigsudbruddet i efteråret 1939. Hermed havde Stalin opnået, hvad han ville, på kort sigt: De ledende europæiske magter havde grebet til våben mod hinanden, hvilket forventeligt ville svække det kapitalistiske system, og Sovjetunionen havde opnået betragtelige territorialgevinster, og fået ro til at videreudvikle sin økonomi og sit krigsberedskab forud for det totale opgør mellem kapitalisme og socialisme, som, set med Stalins øjne, før eller siden ville indtræffe (s. 349). I den sammenhæng skal den tysk-sovjetiske ikkeangrebspagt ikke vække den undren, som den i nogen grad i almindelighed fortsat gør. Bogen er forsynet med et motto, af Lenin: "Vor moral er helt underlagt proletarietets klassekampinteresser" (s. 5). Dét forklarer jo en hel del. Og i denne revolutionære bestræbelse fremstår Danmark, Norge og Sverige som centrale områder i Kominterns og Sovjetunionens politiske underverden mellem de to verdenskrige. Efter Hitlers magtovertagelse blev de skandinaviske lande tilflugtssteder for kommunister, og de blev højt prioriterede knudepunkter for de internationale forbindelseslinjer til og fra Sovjetunionen. Der er tale om aktiviteter, som i en vis udstrækning også blev fortsat under Den Kolde Krig. Således, konkluderer forfatterne, ender den røde underverden i mellemkrigstidens Skandinavien ikke blot som en historisk parentes, men som et fænomen, der også har tråde frem til vores egen tid (s. 359, 361). Dette understreges da også i et lille, afsluttende afsnit om, hvordan det gik visse af de centrale aktører (s. 363-366). F.eks. blev en henrettet i Tyskland i 1944, en blev lektor i historie ved Aarhus Universitet 1970-1978, og en blev minister for statsikkerhed og chef for Stasi i DDR 1953-1958.

Hermed er Den røde underverden, og med den også historien om den specialfremstillede kuffert, kommet til vejs ende, på en detaljerig og stofmættet rejse. Hvis man ikke er sikker på, at man har fået det hele med, kan det godt betale sig at starte forfra. Den røde underverden får fem ud af fem marxistisk-leninistiske proletariske verdensrevolutionære.

[Historie-online.dk, den 4. december 2019]

← **Forrige artikel** (<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/diverse-84/tyskland-erindringer-om-en-nation>)

SE RELATEREDE ARTIKLER

FRIMURERNES HEMMELIGE HISTORIE

(<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/diverse-84/frimurernes-hemmelige-historie>)

SELVESTE GYLDENDAL (2)

(<http://www.historie-online.dk/temaer-9/artikler-51-51/indhold-i-ovrigt-52-52-52-52/selveste-gyldendal-2>)

PARLAMENTARISMENS KRISE